

Tomasz Dzieńkowski

Czwarty sezon badań przy kamiennej wieży w Stołpiu, stan. 1

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 251-253

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ DZIENKOWSKI

CZWARTY SEZON BADAŃ PRZY KAMIENNEJ WIEŻY W STOLPIU, STAN. 1

We wrześniu 1997 r. przeprowadzone zostały prace wykopaliskowe na stan. 1 w Stolpiu, gm. Chełm. Usytuowany tam zabytkowy zespół składa się z kamiennej wieży i kopcowego gródka (I. Kutylowska 1981; 1982; 1997).

W 1996 r. w ramach badań przedinwestycyjnych odkryto we wschodniej i północno-wschodniej partii stanowiska kamienny mur i bruk (ob. 9) zlokalizowane w części wczesnośredniowiecznej, suchej fosy - ob. 8, ryc. 2 (T. Dzieńkowski, S. Gołub, I. Kutylowska, A. Mazur, H. Szeremeta 1996). Wyniki te zainicjowały nowy problem badawczy dotyczący kwestii interpretacji i chronologii obiektów oraz ich wzajemnej relacji.

W czwartym sezonie badań założono dwa wykopy: 14 i 15 (ryc. 1A) jak również wykop nr 16 w którym odkryto fragment wczesnośredniowiecznej fosy. Badania w wykopie 16 prowadzili uczestnicy ekspedycji z Łodzi pracujący przy eksploracji studni na Górcze Chełmskiej. Następnie w wykopie tym wybudowano mur oporowy mający chronić wieżę przed skutkami dużego natężenia ruchu samochodowego powodującego pęknięcie obiektu.

Wykop 14 o wymiarach 2 x 1 m, usytuowany jako przedłużenie na osi E-W wykopu 13A/96, miał na celu odsłonięcie dalszej części muru (ob. 9). Eksplorację prowadzono warstwami mechanicznymi. Odsłonięte warstwy szarociemnej ziemi z marglem i ułkami cegieł oraz rdziniowatej o brązowym kolorze z wtrętami margla i kamieni - miały charakter nasypowy. Wydobyto jedynie 4 fragmenty ceramiki datowane na XVII-XVIII w. Na głębokości 110 cm natrafiono na niewielki fragment muru - ob. 9 (ryc. 1B). Nie stwierdzono także śladów kontynuacji muru w kierunku północno-zachodnim. Poniżej, na głębokości 160 cm, odkryto kamienny bruk spojony zaprawą wapienno-piaskową. Wypełniał wschodnią część wykopu, zaś jego kraniec zachodni miał półkolisty zarys, tworząc rodzaj studzienki (ryc. 1B). W profilu zachodnim tego wykopu natrafiono na drugi mur o przebiegu N-S (z lekkim odchyleniem na SE) wykonany z kamieni-zlepieńców łączonych zaprawą wapienno-piaskową. Pomiędzy brukiem a murem wykonano wąski szurf, aby dotrzeć do calca i zbadać stopę fundamentową muru. Poniżej bruku zalegała czarna, mokra ziemia, a także intensywnie podsiąkała woda. Dla przesłedzenia dalszego przebiegu muru założono wykop 15 o wymiarach 1 x 2,5 m. Na głębokości 110 cm odsłonięto koronę kamiennego muru (ciąg dalszy muru z wykopu 14), na którym w XX wieku posadowiono ceglany murek wjazdowy. W części południowej wykopu kamienny mur znacznie opadał w kierunku S (50 cm na 1 m). Warstwy zalegające nad

murem miały charakter nasypowy. Wydobyto z nich ceramikę o szerokiej chronologii od XIII do XVIII wieku.

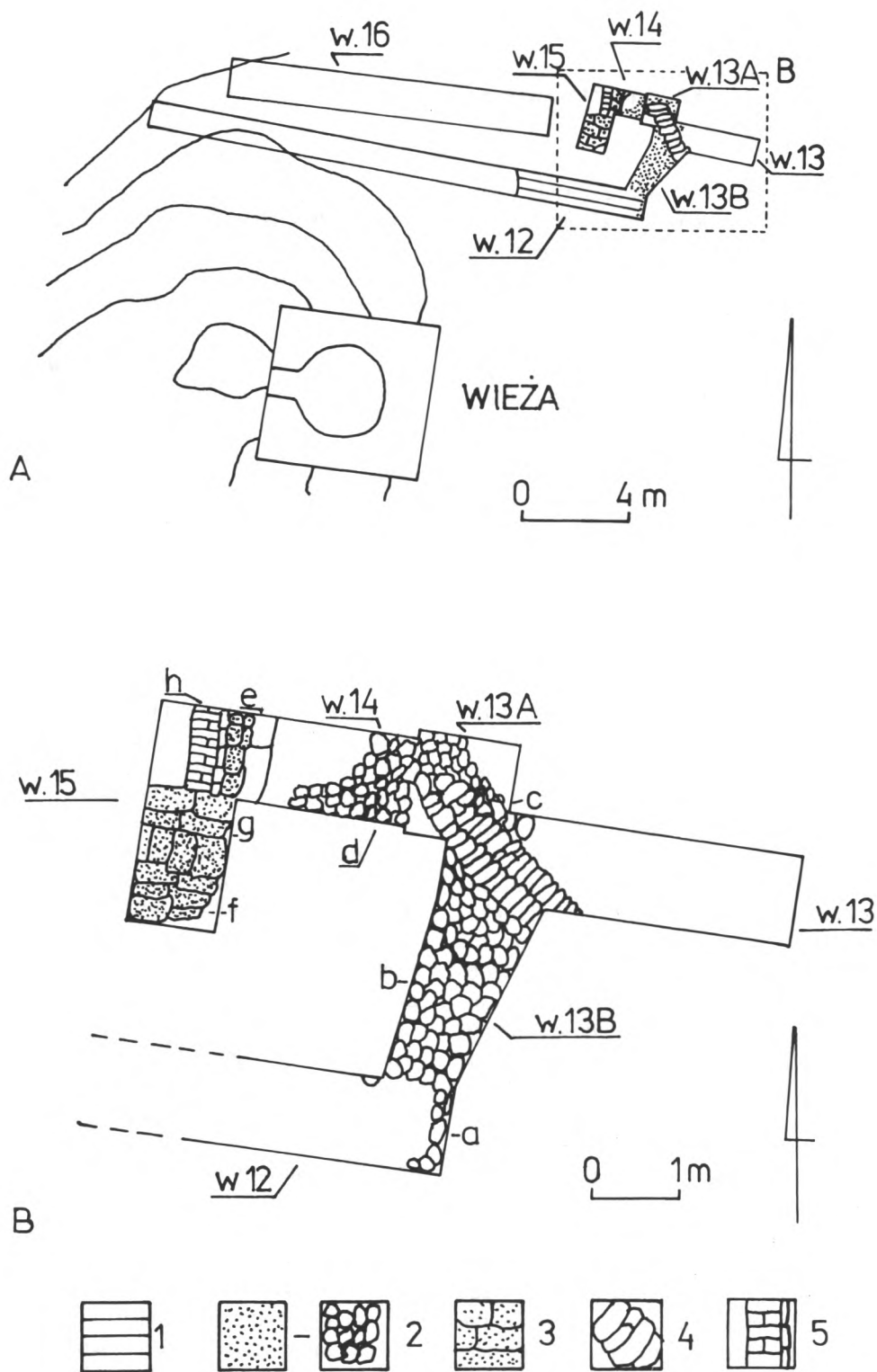
Efekty dwóch ostatnich sezonów badawczych pozwalają na wstępną analizę zagadnienia. Kamienne mury odkryte w 1996 i 1997 roku wykonane zostały z trzeciorzędowego zlepieńca (podobnie jak wieża) łączonego zaprawą wapienno-piaskową. Przylegający do nich bruk kamienny, także spojony zaprawą wapienno-piaskową, można datować w oparciu o znalezioną poniżej ceramikę na XVIII-XIX w. Jego funkcja komunikacyjna zdaje się mówić o przebiegającej tędy drodze-trakcie, być może będącej „suchym łącznikiem” z wieżą. Problematyczne jest jedynie określenie jednoczasowości obu obiektów (murów i bruku), która oprócz przesłanki logicznej nie znajduje konkretnego, archeologicznego potwierdzenia. Za wcześniejszą proveniencją muru przemawia charakter jego budowy, np. użyty materiał (kwestię tę częściowo mogłaby wyjaśnić analiza zaprawy muru i bruku oraz porównanie jej wyników z analizą zaprawy z wieży). Jeśli przyjąć taką tezę i określić funkcję muru jako tzw. zaporowego, chroniącego przed napływem wody, to jego chronologię względną o bardzo szerokich ramach wyznaczałyby dwa fakty:

1) ponieważ w fosie przy wieży nie stwierdzono śladów wody, występujący po XII wieku wzrost poziomu wód stałby się wyznacznikiem *post quem* dla obiektu (H. Maruszczak 1974, s. 44);

2) budowa szosy Chełm - Lublin w II połowie XIX wieku jako *terminus ante quem* dla obiektu (B. Sawa-Sroczyńska 1986, poz. 76).

Według S. Gołuba również nie należy wykluczać tezy o jednoczasowym powstaniu wieży z fosą i murów, chroniących obiekt przed napływem dużej ilości wody, co znajduje uzasadnienie w grzańskim niegdyś terenie z licznymi źródłami. Okresowe, zwiększone opady mogły spowodować przedostawanie się wody w obręb obiektu. Problemy te mogły zobligować do wzniesienia takich konstrukcji w pierwszej fazie użytkowania obiektu. Jednak przy założeniu o pełnej kompatybilności czasowej kamiennych murów i bruku można ich powstanie powiązać - w oparciu o dane historyczne - z działalnością Leona Niemirowskiego, założyciela folwarku Henrysin (ok. 1832-1839) lokowanego na wschód od zabytkowego zespołu i funkcjonującego w XIX wieku, co w powiązaniu z faktem wykorzystywania wieży w tamtym okresie jako pomieszczenia gospodarczego, sankcjonowałoby istnienie odkrytych obiektów (M. Kseniak, 1981, s. 4-5).

Dla pełnego wyjaśnienia problemu należy kontynuować prace wykopaliskowe.

Ryc. 1. Stołpie, stan. I. A - plan sytuacyjny - lokalizacja wykopów (12, 13A, B - 1996 r.; 14, 15, 16 - 1997 r.; wg S. Gołuba 1997). B - plan obiektu 9 odsłoniętego w dwóch sezonach badawczych 1996-1997: 1 - fragment fosy (ob. 8), 2 - kamienny bruk (ob. 9), 3 - mur z kamieni, korona oblepiona zaprawą (ob. 9), 4 - kamienny mur (ob. 9), 5 - ceglany murek wjazdowy (ob. 10); pomiary - wartości bezwzględne w metrach nad poziomem morza: a - 194. 53, b - 194. 57, c - 195. 17, d - 194. 53, e - 195. 19, f - 194. 40, g - 194. 91, h - 196. 08.

LITERATURA

- Dzieńkowski T., Gołub S., Kutylowska I., Mazur A., Szeremeta H.
 1996 *Dokumentacja z badań wykopaliskowych i nadzorów konserwatorskich zabytkowej wieży kamiennej*, mps PSOZ Chełm.
- Gołub S.
 1997 Trzeci sezon badań przy wieży kamiennej w Stołpiu, woj. chełmskie, APŚ, t. 2, s. 153-156.
- Kseniak M.
 1981 *Opracowanie ewidencyjne pozostałości ogrodu dworskiego w Nowosiólkach woj. chełmskie*, mps PSOZ Chełm.
- Kutylowska I.
 1981 Zabytkowy zespół warowno-kultowy w Stołpiu, woj. chełmskie, „Zeszyt Biura Badań i Dokumentacji Zabytków w Chełmie”, nr 2.
- 1982 *Stołpie, woj. chełmskie. Zespół zabytkowy*, mps PSOZ Chełm.
- 1997 Wczesnośredniowieczne baptysterium w Stołpiu koło Chełm, [w:] *Najważniejsze odkrycia archeologiczno-architektoniczne Chełma i okolic*, Chełm, s. 19-38.
- Maruszcza H.
 1974 Środowisko przyrodnicze Lubelszczyzny w czasach prahistorycznych, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 1, Warszawa, s. 24-68.
- Sawa-Sroczńska B.
 1986 *Inwentarz zabytków kartografii woj. chełmskiego 1570-1945*, Zamość.

TOMASZ DZIEŃKOWSKI

THE FOURTH FIELD SEASON ON THE STONE TOWER AT STOŁPIE, SITE 1, CHEŁM VOIVODSHIP

During the 1997 excavation of site 1 at Stołpie a further part of the stone „complex” was unearthed, that is, walls and paving (feature 9). These are placed in an early Medieval moat

(feature 8) and situated north-east from the stone tower. The preliminary conclusions suggest that the paving belongs to the modern times while the walls can be older.

Usługi Archeologiczne Chełm